

УДК: 338.43.01:631.11

ББК: 65,9(2)23

Бугайчук Віта Віталіївна, асистент
кафедра економіки підприємств
Житомирський національний агроекологічний університет

ПЕРЕДУМОВИ ВІДРОДЖЕННЯ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Глибокі структурні зміни в аграрному секторі економіки не знайшли відображення у відтворенні виробничого потенціалу, він досі залишається в критичному стані. За таких умов виникає необхідність оцінки виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств, яка має ґрунтуватися на чітко визначеній системі показників – індикаторів, що в свою чергу дозволить побудову механізмів підвищення ефективності формування та використання і залучення до виробничих процесів виробничого потенціалу як на державному, регіональному так і локальному рівнях.

В статті обґрунтовано методичку інтегральної оцінки виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств за побудовою графоаналітичної моделі «Октаедр виробничого потенціалу» з врахуванням впливу його складових: трудового, матеріально-технічного, природно-ресурсного, фінансового, інформаційно-інноваційного та підприємницького потенціалів.

З'ясовано, що відродження виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств Житомирської області, необхідно здійснювати за наступними напрямками: впровадження досягнень науково-технічного прогресу, активізацію інвестиційної діяльності, посилення державного регулювання кредитної політики у аграрному секторі економіки.

Ключові слова: виробничий потенціал; інтегральна оцінка; октаедр потенціалу; трудовий, матеріально-технічний, природно-ресурсний, фінансовий, інформаційно-інноваційний та підприємницький потенціали, сільськогосподарські підприємства, відродження виробничого потенціалу.

Форм. 6. Табл. 1. Рис. 3. Літ. 8.

Постановка проблеми. Поглиблення ринкових відносин в аграрному секторі України характеризується розширенням виробництва в умовах обмеженості виробничого потенціалу. Еволюційні процеси формування та розвитку виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств вказують, що його стан, структура, організація та ефективність використання не відповідають ринковим умовам розвитку їх економіки. За останні десятиліття відбулася деградація майже всіх складових виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств, зокрема, знизилась: родючість земельних ресурсів, кваліфікація персоналу, господарська придатність основних засобів виробництва та обсяги оборотних фондів, що в свою чергу призвело

до порушення фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств. Усвідомлення аграріями своїх економічних інтересів і розуміння напрямів та засобів їх задоволення через висхідний розвиток сільськогосподарського виробництва не применшуючи ролі виробничого потенціалу виникає об'єктивна необхідність його відродження. За таких умов виникає необхідність оцінки виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств, яка має ґрунтуватися на чітко визначеній системі показників – індикаторів, що в свою чергу дозволить побудову механізмів підвищення ефективності формування та використання і залучення до виробничих процесів виробничого потенціалу як на державному, регіональному так і локальному рівнях.

Аналіз останніх досліджень. Питання оцінки ефективності формування, відтворення та використання виробничого потенціалу підприємства розглядали Андрійчук В. Г [1], Донець Ю. Ю [2], Лапін Є. В. [3], Федонін О. С. [8], та інші. Зокрема проблемам відродження сільського господарства присвячено праці Малиновського А.С. [4], Сахацького М.П. [5], Юрчишина В.В. [7].

Невирішені частини проблеми. Аналіз опублікованих праць і практика господарської діяльності сільськогосподарських підприємств засвідчують недостатню розробленість принципово важливих питань, пов'язаних з формуванням системи оцінки виробничого потенціалу як єдиної економічної підсистеми підприємства, що забезпечує ефективність управління процесом відродження виробничого потенціалу при вирішенні завдань розвитку підприємств аграрного сектора економіки, що і обумовило проведення даного дослідження.

Метою дослідження є обґрунтування методичних підходів до оцінки виробничого потенціалу з врахуванням головних його складових та визначення необхідності його відродження у сільськогосподарських підприємствах Житомирської області.

Виклад основних результатів дослідження. У сільськогосподарських підприємствах виробничий потенціал є одним із інструментів який відповідає за збільшення виробництва продукції або надання послуг. За змістом виробничий потенціал є системою взаємопов'язаних ресурсів, відповідним чином організованих і спрямованих на досягнення поставлених цілей, які складають окремі виробничі та управлінські підсистеми підприємства [1, с. 731]. Правильно сформована структура, дасть змогу об'єктивно визначити стан виробничого потенціалу, ефективність його використання в розрізі складових та спрогнозувати процес його відродження під дією впливу зовнішніх і внутрішніх факторів, рис. 1.

В структурі виробничого потенціалу виділені трудовий, матеріально-технічний, природо-ресурсний та фінансовий потенціали, які є в своєму поєднанні становлять ресурсну базу підприємства, що є основою виробництва сільськогосподарської продукції. Але не можна спиратися лише на ресурсну базу підприємства та на можливості щодо використання цих ресурсів. Виготовлення конкурентоспроможної продукції, яка є рушійною силою у розвитку підприємства потребує врахування інформаційно-інноваційного потенціалу, який представлений знаннями, науково-

технічним, економічним та іншими видами інформацій, та підприємницьким потенціалом, що є основою розробки будь-яких управлінських рішень [2, с. 41].

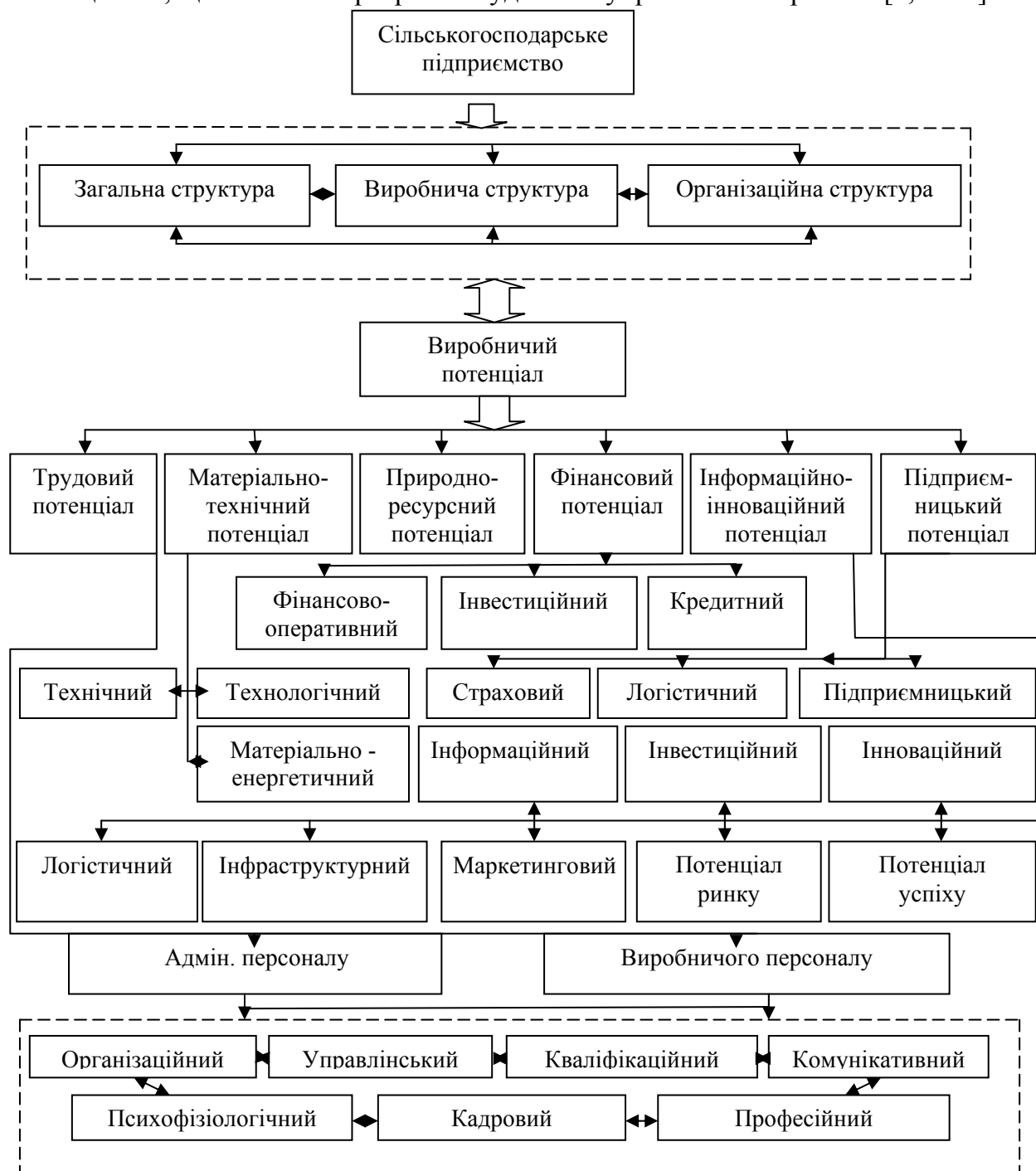

Рис. 1. Структура виробничого потенціалу сільськогосподарського підприємства
Джерело: власні дослідження

Розвиток виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств не є сталим, головний вплив на нього має плинність часу за якого змінюється та вдосконалюється механізм господарювання [3, с. 5]. За таких умов важливим елементом системи виробничого потенціалу є його здатність до сприйняття досягнень НТП, який допомагає забезпечити більш широкі перспективи розвитку виробництва продукції. Згідно розробленої класифікації напрямків виробничого потенціалу,

модель виробничого потенціалу у векторній формі матиме 6 напрямків: трудовий; матеріально-технічний; природно-ресурсний; фінансовий; інформаційно-інноваційний; підприємницький.

Всі ці напрями виробничого потенціалу є вкрай важливими та мають нерівнозначний вклад в інтегральну оцінку виробничого потенціалу. Так, за направленістю внутрішніх зв'язків можна виділити матеріально-технічну та фінансову складові виробничого потенціалу. Це пояснюється тим, що вказані напрямки мають вищу норму варіабельності (надзвичайно швидко реагують на зміну макроекономічних показників) і мають високий коефіцієнт впливу на інші напрямки виробничого потенціалу. Взявши цю особливість за основу розміщення векторів виробничого потенціалу у просторі, було запропоновано графоаналітичну модель виробничого потенціалу «Октаедр виробничого потенціалу».

Алгоритм побудови графоаналітичної моделі «Октаедр виробничого потенціалу» наступний:

1. Вихідні дані подаються у вигляді матриці (a_{ij}) , де по строках записані номери показників ($i = 1, 2, 3, \dots, n$), а по стовпцях – назва підприємств, що розглядаються ($j = 1, 2, 3, \dots, m$). Необхідно відмітити, що вихідні у моделі застосовувалися за період з 1990 р. до 2011 р.

2. По кожному показнику знаходиться найкраще значення при урахуванні його ваги (тобто отримана позиція помножується на коефіцієнт, який знаходиться як різниця одиниці та ваги показника яка вказана в таблиці) і проводиться ранжування підприємств, з визначенням зайнятого місця.

3. Для кожного підприємства знаходимо суму місць (P_j) , отриманих у ході ранжування по формулі:

$$P_j = \sum_{i=1}^n a_{ij}.$$

Трансформуємо отриману у ході ранжування суму місць (P_j) у довжину вектора, що буде основою при побудові «Октаедру потенціала». Довжину вектора, що створює квадрат потенціалу підприємства $(V_k, \text{де } k = 1, 2, 3, 4)$, знаходимо за допомогою формули:

$$V_k = 100 - (P_j - n) \frac{100}{n(m-1)}.$$

4. В горизонтальній площині розміщуємо вектори трудового, природо-ресурсного, інформаційно-інноваційного та підприємницького напрямків. Перпендикулярно до них у просторі розміщуємо матеріально-технічний і фінансовий вектори.

Таким чином, просторова модель «Октаедру виробничого потенціалу» та її проєкції на горизонтальну і фронтальну площину зображено на рис. 2, 3.

Модель «Октаедр виробничого потенціалу» має два рівні варіабельності та впливовості, що відображається способом розміщення векторів у просторі. В горизонтальній площині розміщені трудовий, природно-ресурсний, підприємницький

та інформаційно-інвестиційний потенціали. У фронтальній площині розмістились фінансовий, матеріально-технічний, трудовий та природо-ресурсний вектори.

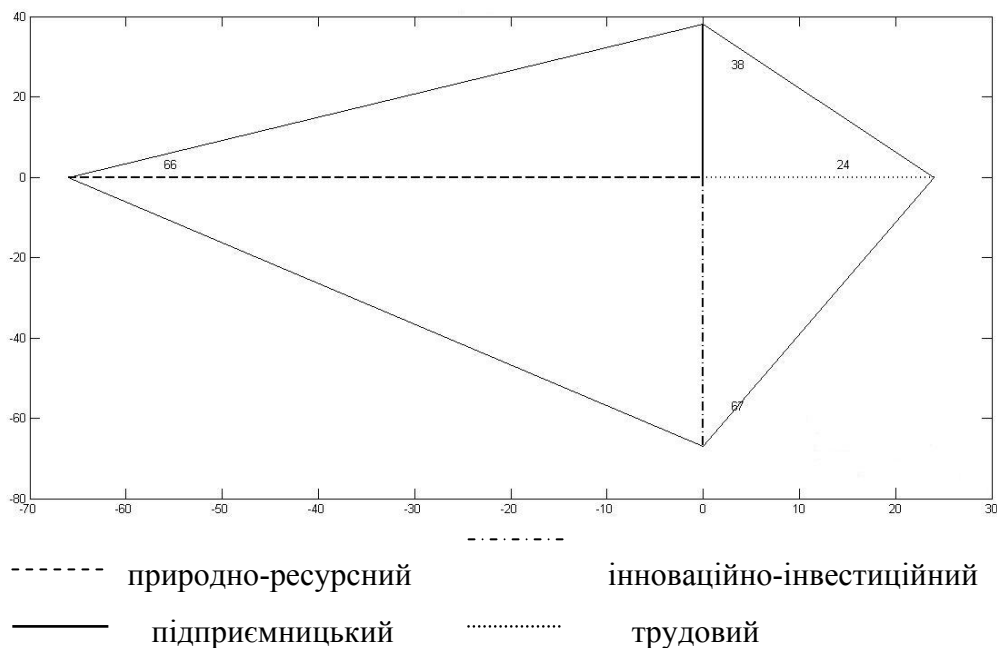

Рис. 2. Просторова модель розміщення ресурсного, економічного, інноваційно-інвестиційного, трудового потенціалів сільськогосподарських підприємств Житомирської області

Джерело: власні дослідження.

Слід звернути увагу на те, що трудовий і природно-ресурсний вектори входять водночас до обох перерізів. Таке просторове розділення полягає в тому, що підприємницький та інформаційно-інвестиційний напрямки виробничого потенціалу складають нижній рівень моделі, що за економічним змістом вказує на їх нестабільність та нижчу варіабельність, що пояснюється сутністю напрямків, закладених у ці вектори.

Вищий рівень варіабельності та впливовості мають фінансовий та матеріально-технічний вектори, тому вони утворюють верхній рівень моделі. Трудовий і природно-ресурсний вектори через найвищі показники стабільності становлять базисний рівень моделі.

Економічне обґрунтування графічних викладок відображене у вигляді характеристик моделі «октаедру виробничого потенціалу», а саме – матриці ефективності потенціалу підприємства [8, с. 164], яка являє собою двовимірний масив, в який заносяться довжини векторів, що формують «Октаedr виробничого потенціалу»:

$$M_{AI} = \begin{bmatrix} V_{i0} & V_{\dot{O}} & V_{\ddot{O}} & V_D \\ V_D & V_{\dot{O}} & V_A & V_z \end{bmatrix},$$

де V_k - довжини відповідних векторів.

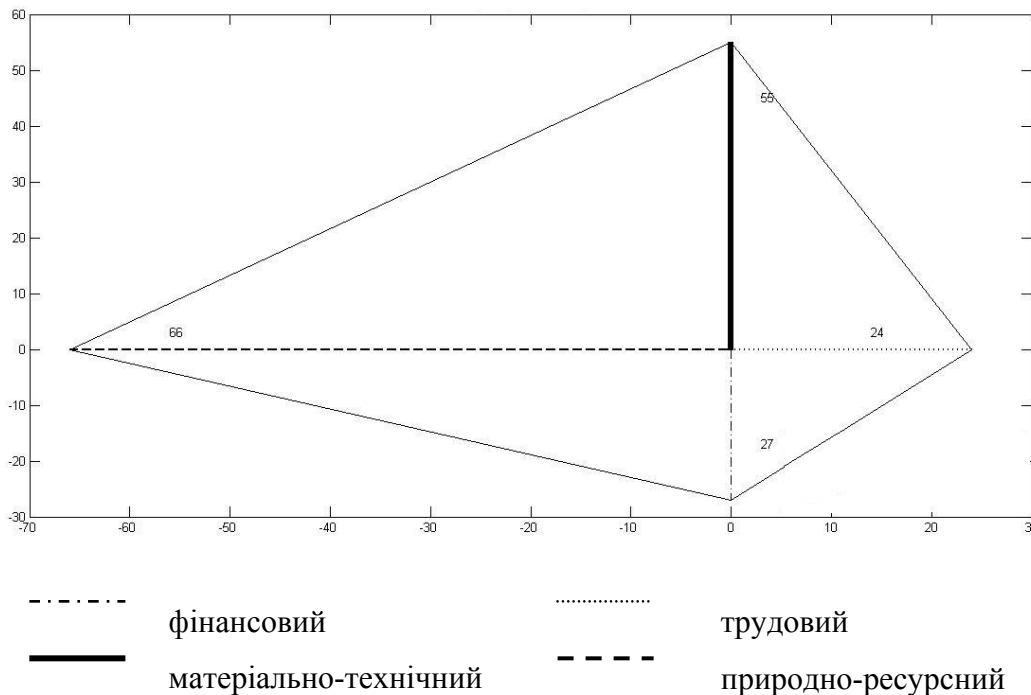

Рис. 3. Просторова модель розміщення фінансового, матеріально-технічного, ресурсного, трудового потенціалів сільськогосподарських підприємств Житомирської області

Джерело: власні дослідження.

Інтегральну оцінку виробничого потенціалу можна реалізувати через обчислення визначника матриці:

$$ВП_I = \det|M|.$$

Матриця використана для оцінки ефективності окремих напрямків виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств Житомирської області за визначеними напрямками.

Інтегральний показник виробничого потенціалу дає комплексну оцінку потенціалу за усіма вказаними напрямками, враховуючи їх рівень, варіабельність та взаємозв'язки.

Коефіцієнт пропорційності рівнів потенціалу знаходимо як відношення площ горизонтальної та фронтальної проекцій:

$$K_{ВП} = \frac{S_{\phi}}{S_{\Gamma}} = \frac{V_T + V_P}{V_E + V_I}.$$

Даний коефіцієнт відображає взаємозв'язок між напрямками різної варіабельності і, в ідеалі, повинен наближатись до 1. В даному розрахунку, швидкість реакції різних напрямків виробничого потенціалу на мікро- та макроекономічні чинники є однаковою, що свідчить про відповідність потенціалу векторів різних рівнів.

Показник просторової наповненості потенціалу обчислили як об'єм октаедру,

утвореного векторами виробничого потенціалу:

$$P_{ВП} = \frac{1}{6} * (V_{MT} + V_{\Phi}) * (V_P + V_T) * (V_E + V_I).$$

Цей коефіцієнт дозволяє оцінити форму моделі виробничого потенціалу, знайти хворобливі вектори та виявити до якої групи, за величиною відноситься потенціал підприємств: великий, середній, малий, хворобливий, вироджений, не вироджений.

Кожен з розрахованих показників вказує на чисельні та смислові особливості виробничого потенціалу і дозволяє ефективно використовувати графоаналітичну модель «Октаedr виробничого потенціалу» в науково-прикладній задачі оцінки ефективності виробничого потенціалу.

Результати проведених розрахунків, які дають повну характеристику виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств Житомирської області наведено у таблиці 1.

Проведені дослідження вказують на те, що інтегральна ефективність виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств Житомирської області досягла критичної точки і становить 0,273. За досліджуваний період значних змін набули значення всіх складових виробничого потенціалу. Найбільшою мірою вона відобразилася на індексі трудового потенціалу, який коливався від 0,567 до 0,194. Ці коливання тісно пов'язані зі зменшенням кількості працівників в аграрному секторі, зниженням рівня їх кваліфікації, «старінням» персоналу і низьким рівнем продуктивності праці [7, с. 80].

Таблиця 1

Ефективність використання виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств Житомирської області у моделі «Октаedr потенціалу»

Показники	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2011р.- 2007р. (середнє)
Ефективності потенціалу підприємства за векторами: в т.ч. трудовий	0,567	0,493	0,328	0,213	0,194	0,246
матеріально-технічний	0,512	0,489	0,411	0,472	0,491	0,553
фінансовий	0,348	0,361	0,324	0,309	0,312	0,271
інноваційно-інвестиційний	0,463	0,490	0,412	0,489	0,567	0,670
природно-ресурсний	0,682	0,673	0,642	0,606	0,591	0,665
підприємницький	0,612	0,654	0,698	0,711	0,780	0,684
Інтегральна оцінка виробничого потенціалу	0,456	0,413	0,377	0,325	0,264	0,273
Коефіцієнт пропорційності рівнів потенціалу	0,82	0,81	0,83	0,83	0,82	0,81
Показник просторової наповненості	хворобливий	хворобливий	хворобливий	вироджений	вироджений	вироджений

Джерело: власні розрахунки за даними [6].

Коливається значення також у індексі матеріально-технічного потенціалу, де спостерігається тенденція незначного росту. Проте матеріально-технічний потенціал перебуває в кризовому стані за рахунок великого зносу технічних засобів, який досяг за останні роки критичної точки 80% зношеності.

Коефіцієнт пропорційності рівнів потенціалу за аналізований період становить 0,8, тобто наближається до 1, це свідчить про тісний зв'язок всіх складових виробничого потенціалу.

Показник просторової наповненості вказує на те, що виробничий потенціал сільськогосподарських підприємств Житомирської області за станом відноситься до категорії виродженого і виникає необхідність обґрунтування заходів його відродження.

В економічному розумінні відродження – це категорія, у якій визначальною є нова якість. Те, що було створене після занепаду та розрухи, не може відновитися на старій основі без виведення його на більш вищий рівень. Відродження – це процес, який базується на тому, що вже мало місце, але за своїм змістом, спрямованістю та результатом значно перевищуючим досягнуте раніше [5, с. 64]. Відродження виробничого потенціалу являє собою сукупність процесів у різних його складових, структура і взаємодія, яких у часі і просторі являється як сукупне явище загального соціально-економічного піднесення сільськогосподарських підприємств. Процес відродження виробничого потенціалу необхідно розглядати як побудову нової системи використання наявного потенціалу, функціонування якого забезпечить стратегічні інтереси галузі сільського господарства в цілому і кожного підприємства зокрема [4, с. 5]. Головна мета відродження виробничого потенціалу, полягає в тому, щоб створити таку нову його систему, якість якої забезпечуватиме сучасний світовий рівень аграрного виробництва та стале соціально-економічне зростання галузі і суспільства в цілому.

Отже, постає питання про необхідність формування економічної та соціальної стратегії відроджувальних процесів виробничого потенціалу у сільськогосподарських підприємствах, заснованих на науково-технічному прогресі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що глибокі структурні зміни у сільськогосподарських підприємствах Житомирської області не знайшли своє відображення у відродженні виробничого потенціалу, він досі залишається в критичному стані та має суттєві проблеми із забезпеченням розширеного відтворення основних його елементів, що в свою чергу створює значні труднощі для забезпечення подальшого сталого розвитку сільського господарства. Отже, на сучасному етапі розвитку аграрних підприємств виникає необхідність розробки науково обґрунтованих напрямів відродження виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств, а саме: впровадження досягнень науково-технічного прогресу, активізацію інвестиційної діяльності, посилення державного регулювання кредитної політики та інше.

Список використаних джерел

1. Андрійчук В. Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу : підручник / В. Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2013. – 779 с.
2. Донец Ю.Ю. Эффективность использования производственного потенциала. – К.: Знание, 1998. – 123 с.
3. Економічний потенціал підприємств промисловості: формування, оцінка, управління: Авторефер. Дис... д-ра екон. наук: 08.07.01 [Електронний ресурс] / Є.В. Лапін; Нац. техн. ун-т «Харк. політехн. ін-т». – Х., 2006. – 36 с. / <http://www.nbu.gov.ua/ard/2006/06levfou.zip>.
4. Малиновський А.С. Системне відродження сільських територій в регіоні радіаційного забруднення: Монографія. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 604 с.
5. Сахацький М. П. Проблеми відродження сільського господарства: Монографія / М. П. Сахацький. – К. : ІАЕ, 2000. – 304 с.
6. Статистичний щорічник Житомирської області за 2011 рік / За ред. Л.О. Рижкової. – Житомир: Гол. упр. статистики у Житомир. обл., 2008. – 442 с.
7. Юрчишин В.В. До проблеми кадрового забезпечення реформування аграрних відносин // Економіка АПК. – 1998. – №6. – с. 76-83.
8. Федонін О.С., Рєпіна І.М., Олексик О.І. Потенціал підприємства: Формування та оцінка: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2003. – 316 с.

Список джерел в транслітерації / References

1. Andriichuk V. H. Ekonomika pidpriemstv ahropromyslovoho kompleksu: pidruchnyk / V. H. Andriichuk. – K.: KNEU, 2013. – 779 s.
2. Donets Yu.Yu. Effektivnost ispolzovaniia proizvodstvennogo potentsiala. – K.: Znanie, 1998. – 123 s.
3. Ekonomichnyi potentsial pidpriemstv promyslovosti: formuvannia, otsinka, upravlinnia: Avtorefer. Dys.... D-ra ekon. Nauk: 08.07.01 [Elektronnyi resurs] / Ye.V. Lapin; Nats. Tekhn. un-t «Khark. Politekhn. In-t». – Kh., 2006. – 36 s. / <http://www.nbu.gov.ua/ard/2006/06levfou.zip>.
4. Malynovskyi A.S. Systemne vidrodzhennia silskykh terytorii v rehioni radiatsiinoho zabrudnennia: Monohrafiia. – K.: NNTs IAE, 2007. – 604 s.
5. Sakhatskyi M. P. Problemy vidrodzhennia silskoho hospodarstva: Monohrafiia / M. P. Sakhatskyi. – K. : IAE, 2000. – 304 s.
6. Statystychnyi shchorichnyk Zhytomyrskoi oblasti za 2011 rik / Za red. L.O. Ryzhkovoï. – Zhytomyr: Hol. upr. statystyky u Zhytomyr. obl., 2008. – 442 s.
7. Yurchyshyn V.V. Do problemy kadrovoho zabezpechennia reformuvannia ahrarykh vidnosyn // Ekonomika APK. – 1998. – #6. – s. 76-83.
8. Fedonin O.S., Riepina I.M., Oleksyk O.I. Potentsial pidpriemstva: Formuvannia ta otsinka: Navch. posibnyk. – K.: KNEU, 2003. – 316 s.

АННОТАЦИЯ

**НЕОБХОДИМОСТЬ ВОЗРОЖДЕНИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННОГО
ПОТЕНЦИАЛА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ**

Бугайчук Вита Витальевна

Аспирант кафедры экономики предприятий

Житомирский национальный агроэкологический университет

Глубокие структурные изменения в аграрном секторе экономики не нашли отражения в воссоздании производственного потенциала, он до сих пор остается в критическом состоянии. При таких условиях возникает необходимость оценки производственного потенциала сельскохозяйственных предприятий, которая должна основываться на четко определенной системе показателей - индикаторов, что в свою очередь позволит построение механизмов повышения эффективности формирования и использования и привлечения к производственным процессам производственного потенциала как на государственном, региональном так и локальном уровнях.

В статье обоснованы методические подходы интегральной оценки производственного потенциала сельскохозяйственных предприятий путем построения графоаналитической модели «Октаэдр потенциала» с учетом его главных составляющих: трудового, материально-технического, природно-ресурсного, финансового, информационно-инновационного и предпринимательского, а также определено необходимость возрождения производственного потенциала сельскохозяйственных предприятий Житомирской области.

Выяснено, что возрождение производственного потенциала сельскохозяйственных предприятий Житомирской области, необходимо осуществлять за следующими направлениями: внедрение достижений научно-технического прогресса, активизацию инвестиционной деятельности, усиления государственного регулирования кредитной политики в аграрном секторе экономики.

Ключевые слова: производственный потенциал; интегральная оценка; октаэдр потенциала; трудовой, материально-технический, природно-ресурсный, финансовый, информационно-инновационный и предпринимательский потенциалы, сельскохозяйственные предприятия, возрождение производственного потенциала.

ANNOTATION

**ON THE NECESSITY OF REVIVING THE PRODUCTION POTENTIALS OF
AGRICULTURAL ENTERPRISES**

Bugaychuk Vita Vitaliivna

Post-graduate student of the Department of economy enterprises

Zhitomir National Agroecological University

Deep structural changes in the agrarian sector of economy did not find a reflection in the recreation of productive potential, he until now remains in a critical condition. On such conditions there is a necessity of estimation of productive potential of agricultural

enterprises, that must be base on clearly certain system of indexes - indicators, that in turn will allow the construction of mechanisms of increase of efficiency of forming and use and bringing in to the productive processes of productive potential as on state, regional so local levels.

The paper substantiates the technique of the integral assessment of potentials of agricultural enterprises through constructing Octahedron potentials graphic and analytical model with respect to the effects of such components as labour, material and technical, natural and the recourse financial, informational, innovative and entrepreneurial. The necessity of the reviving the production potentials of Zhytomyr oblast agricultural enterprises is proved.

It is found out that revival of productive potential of agricultural enterprises of the Zhytomyr area, it is necessary to carry out after next directions: introduction of achievements of scientific and technical progress, activation of investment activity, strengthening of government control of credit politics in the agrarian sector of economy.

Keywords: production potentials, integral assessment, potentials octahedron, natural and technical, natural and resource, informational, innovative and entrepreneurial potentials, agricultural enterprises, of reviving the production potentials.